

ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА СТАНОВИЩЕ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В МІСТАХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1914–1917 РР.)

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Висвітлюється розвиток фізичної культури та спорту в містах правобережного регіону напередодні та в роки Першої світової війни.

Ключові слова: спорт, фізична культура, міста, Правобережна Україна, Перша світова війна, футбол.

Abstract

The development of physical culture and sports in the cities of the right-bank region before and during the First World War is highlighted.

Key words: sports, physical culture, cities, Right-bank Ukraine, World War I, football.

Вивчення окремих аспектів повсякдення пересічних жителів дає змогу не лише відкрити невідомі сторінки нашого минулого в певний історичний період, а й глибше осягнути зміни, що відбулися в житті соціуму в умовах нової конкретної історичної ситуації. Починаючи з серпня 1914 р. нею стала Перша світова війна, яку в радянській історіографії охрестили «Імперіалістичною», а в західній – «Великою» або «Тотальною». Назва останньої – не випадкова, адже тотальний (всеохоплюючий) вплив війни на суспільство держав, які тоді брали в ній активну участь, є незаперечним. Воєнна доба глибоко проникла в усі без винятку сфери людської життєдіяльності, зокрема, в спортивну.

Напередодні Першої світової війни однією з особливостей життя містян Правобережної України був стрімкий розвиток спорту та фізичної культури, що неодмінно вказувало на різкі зміни в способі життя мешканця міста на початку ХХ ст. Свідченням цього, наприклад, стала масова поява в регіоні спортивних клубів. У жовтні 1908 р. у Кам'янці-Подільському за ініціативою М. Алмазова заснували першу в губернії спортивну організацію – гімнастичне товариство «Сокол». У 1910 р. у Вінниці було засновано учнівський яхт-клуб «Спорт» [1, с. 246]. Наявність значної кількості човнів давала можливість товариству щосені влаштовувати змагання з веслування. Крім того, у місті з'явилися футбольні команди «Сокол», «Стелла» та з пивоварного заводу Фучека. Вінницькі футболісти мали сильних суперників в особі футболістів зі Жмеринки. Поєдинки між ними зазвичай проходили в завзятій боротьбі [2, с. 107].

Зростання ролі спорту супроводжувалося розвитком відповідної інфраструктури. У 1912 р. у Києві відбулося відкриття «Спортивного поля» – стадіону із закритими трибунами на 1000 місць, відкритими – на 1750 місць та глядацьким майданчиком, де могли розміститися ще 2000 вболівальників. Саме ця споруда стала головною ареною Першої Всеросійської Олімпіади. Її було розпочато 20 серпня 1913 р., ставши впродовж кількох днів головною подією в житті населення міста. Прикрасою змагання був футбольний турнір, у якому взяли участь чотири кращих київських команди. У фіналі перемогу здобув колектив з «Політехніки». Перебіг і результати Олімпіади підтверджували, що в переддень Першої світової війни спорт став окремим соціально-культурним явищем [3, с. 115–116].

Як позначилася Перша світова війна на становищі фізичної культури та спорту в правобережних містах? Про це нам розкажуть тогочасні місцеві газети.

З початком бойових дій у Російській імперії виникла потреба в підготовці резервів для воюючої армії. З цією метою уряд вирішив використовувати спортивні організації, даючи відповідні вказівки місцевим адміністраціям. Так, у липні 1915 р. подільський губернатор звернувся до органів міської влади в регіоні з розпорядженням організувати разом із спортивними товариствами рухомі ігри та фізичні вправи для учнівської молоді обох статей під час літніх канікул [4, с. 2]. У грудні того ж року Тимчасова Рада при Канцелярії головного наглядча за фізичним розвитком народонаселення Росії затвердила «Положення про мобілізацію спорту», згідно з яким спортивні організації та навчальні

заклади повинні були організувати первісну допризовну військово-фізичну підготовку юнаків [5, с. 2].

Пожвавлення спортивного руху на початку війни відбулося також завдяки благодійницькій діяльності спортсменів. У Києві, наприклад, на початку 1915 р. було проведено кілька зібрань спеціально створеної комісії під головуванням доктора В. Крамаренка, яка розробила програму та запланувала низку благодійних заходів на весь воєнний період. Уже незабаром у місті мали відбутися масові заходи: спортивно-гімнастичні виступи, змагання на ковзанах, хокейні матчі, катання з гірок тощо. За участі автомобільних організацій також планувалося провести вуличний карнавал, на якому спортсмени повинні були здійснити «кружковий збір» [6, с. 2].

Подібні акції відбулися тоді й в інших містах Правобережної України. Навесні 1915 р. кам'янецьке гімнастичне товариство «Сокіл» на чолі з Г. Вондрою провело в місті «сокільський» вечір для допомоги пораненим солдатам та офіцерам російської армії [7, с. 2]. Водночас, у приміщенні вінницького театру організовані графом М. Румерскірхом місцеві гімназисти влаштували парад, під час якого вони демонстрували різноманітні гімнастичні номери [8, с. 656–657]. Проте всі ці видовищні заходи мали швидше епізодичний характер, оскільки вони були наслідком спалаху патріотизму в міському соціумі в початковий період війни. З-поміж подальших нечисельних спортивно-розважальних програм, що на тлі занепаду благодійницького руху в містах трималися винятково на індивідуальному ентузіазмі, вартий уваги сеанс одночасної гри О. Альохіна – одного з найсильніших тогочасних шахістів у світі, проведений у Києві у травні 1916 р. на підтримку його колег-співвітчизників, інтернованих у Німеччині після початку війни. Він виступав у місцевому літературно-артистичному клубі. О. Альохін одночасно грав з 8 шахістами, не дивлячись при цьому на ігрові дошки й покладаючись винятково на пам'ять. Він переміг в усіх шахових партіях [9, с. 4].

Підвищена увага держави до спортивного руху передбачала, наскільки це тоді було фінансово можливо, розбудову спортивної інфраструктури. 22 липня 1915 р. у Вінниці, на вул. С. Грохольського було урочисто відкрито майданчик для занять фізичною культурою та гімнастикою, а також ігровими видами спорту. Він мав площу близько 1 десятини. Його спеціально збудували для учнів міських гімназій [10, с. 2]. Наприкінці 1916 р. у Києві було складено проект спорудження сучасного стадіону на честь нещодавнього відвідання міста імператором Миколи II. Приміщення арени мало охоплювати: зимовий манеж, два гімнастичні зали, зимовий басейн, лекторіум на 1000 осіб, лікарські кабінети, бібліотеку, зали для засідань, фехтування й стрільби тощо. На самому ж стадіоні планувалося розмістити футбольне поле, 4 тенісних корти, літній басейн, який взимку слугував би катком, велосипедні треки тощо. Увесь цей спортивний комплекс повинен був розміститися на Лук'янівці, поряд із цвинтарем. Окрім того, на стадіоні відводилося місце для допризовної підготовки учнів [11, с. 2].

Проте водночас війна призвела до занепаду змагальної складової спорту. По-перше, заплановані III Всеросійська олімпіада в Санкт-Петербурзі в 1915 р. та IV – в Москві в 1916 р. не відбулися. Замість них були проведені регіональні комплексні змагання в Новоросійську й у Нижньому Новгороді, в яких, цілком зрозуміло, спортсмени з Правобережної України брати участь не могли [12, с. 124]. По-друге, військовий призов значно скоротив кількість спортсменів. Особливо гостро це відчувалося в командних видах спорту, зокрема у футболі, де одразу виникли проблеми з комплектацією ігрових складів та вибором суперників. Через це постійно проводити матчі могли собі дозволити лише 8 футбольних колективів Києва [13, с. 91], та й то – у межах першості міста [3, с. 114]. Взяти ж участь у 2-му чемпіонаті Російської імперії, розпочатому 25 липня 1914 р., кияни через його скасування так і не змогли [14, с. 7–8]. Деякою мірою київський футбол тримався за рахунок перебування в місті іноземних військовополонених. Значне представництво цих «легіонерів» було в місцевому «Соколі», що об'єднав тоді всі чеські гуртки. Серед них виділялися гравці збірної Австро-Угорщини – Пшеничка і Ганке [15].

У значно гіршому становищі опинився футбол в інших, менших, містах, де ще сильніше дався взнаки відтік якісних гравців. Ігри між футбольними командами були лише товариськими. Так, наприклад, у квітні 1915 р. на «Цариному полі» відбулися два матчі між учнівськими командами м. Вінниці. В першому поєдинку між собою зустрілися колективи з комерційного та реального училищ. Перемогу святкували «реалісти». В ще одному матчі футболісти комерційного училища зіграли з «гімназистами». Гра закінчилася достроково: в середині 2-го тайму «комерсанти», програвши 0:3, залишили футбольне поле. З осені футбольне життя Вінниці майже повністю припинилося через масовий від'їзд футболістів-випускників навчальних закладів до вишів та армії.

Після того у місті залишилася лише одна команда під назвою «Оріон», створена учнями місцевих навчальних закладів.

Як і до війни, відсутність першості на регіональному рівні, певним чином вдавалося компенсувати наявністю приватної ініціативи та знайомств. Це, зокрема, дало змогу в 1915 р. провести виїзний матч команді Вінницького комерційного училища проти збірної Браїлова. Гра відбулася на полі, яке лише умовно можна було назвати футбольним. Ослаблені кадровими втратами гості зазнали поразки з рахунком 1:0 [8, с. 670–671]. У липні того ж року в с. Псищі (нині – с. Зарічани) зустрілися футболісти з Житомира та Бердичева. У принциповому протистоянні сильнішими виявилися житомиряни [16, с. 3].

Варто зазначити, що характерною рисою воєнної доби був розквіт азартної складової спортивних змагань. На Правобережній Україні він концентрувався на київському іподромі. Переважну більшість гравців становили представники незаможних верств. На нашу думку, це могло бути зумовлено економічним чинником, тобто слугувати способом заробляння грошей для прогодування сімей. Оскільки плата за вхід на іподром перевищувала 1 руб., «біговики» (так їх називали в народі), зазвичай, стежили за перебігом кінних перегонів через щілини паркану [17, с. 2]. Це був лише один із проявів азартomanії, що охопила тогочасний соціум, ставши справжньою соціальною хворобою.

Таким чином, у період Першої світової війни спортивний рух та фізична культура в Правобережній Україні переживали не кращі часи. Хоча держава проявляла зацікавленість у їхньому розвитку для підготовки військових кадрів, через мобілізацію змагальна сторона спортивного життя опинилася в глибокому занепаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єсюнін С. М. Міста Подільської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.: монографія. – Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2015. – 336 с., іл.
2. Вінниця: Історичний нарис / [гол. ред. Подолинний А. М. та ін.]. Вінниця : Книга-Вега, 2007. – 304 с.
3. Янковий В. В. З футбольного літопису Київської політехніки // Сторінки історії: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 29. – С. 110–116.
4. Подольский Губернатор... // Юго-Западный край. – 1915. – 21 июня. – С. 2.
5. Министр торговли... // Юго-Западный край. – 1916. – 4 февраля. – С. 2.
6. «Спортсмены – воинам» // Южная копейка. – 1914. – 29 декабря. – С. 2.
7. Грандиозный вечер // Подолянин. – 1915. – 28 января. – С. 2.
8. Вінниця у спогадах: у 3 т. Т. 1. XIX – початок XX ст. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 720 с. : іл. (Серія «Подільська старовина»).
9. К приезду шахматиста Алёхина // Киев. – 1916. – 6 мая. – С. 4.
10. Вчера в 6 час. вечера... // Юго-Западный край. – 1915. – 10 июля. – С. 2.
11. Проект устройства стадиона // Южная копейка. – 1916. – 21 ноября. – С. 2.
12. История физической культуры и спорта. – М.: Издательский центр Академия, 2001. – 312 с.
13. Барсук О. Л., Кудрейко О. И. Страницы футбольной летописи. Минск : Польша, 1987. – 160 с. : ил.
14. Внуков В. Чемпионаты России и СССР 1912–1935 гг. – Чебоксары : Б. в., 1999. – 76 с.
15. Футбол в юго-западной части Российской Империи до 1918 года URL : <http://www.koranyi-muach.info/index.aspx?page=history01>.
16. Матч футболистов // Жизнь Воляни. – 1915. – 29 июня. – С. 3.
17. Киевские негативы // Южная копейка. – 1916. – 4 июля. – С. 2.

Герасимов Тимофій Юрійович – кандидат історичних наук, викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: timger84@gmail.com

Gerasymov Tymophiy – Ph.D., teacher of philosophy and humanities sciences Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia. e-mail: timger84@gmail.com